

А. Витренко, канд. экон. наук, докторант
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

НЕМАТЕРИАЛЬНЫЕ УСЛУГИ В СОВРЕМЕННОЙ ПОСТИНДУСТРИАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКЕ

В статье рассматриваются основные особенности постиндустриального общества и растущая важность услуг, особенно нематериальных услуг, в современной экономической системе. Анализируется историческая ретроспектива подходов к определению природы услуг и предоставляется авторское определение услуг. Автор уделяет большое внимание нематериальным услугам, и их роли в развитии индивидуальных и общественных потребностей и предпочтений.

Ключевые слова: постиндустриальная экономика, нематериальная услуга, потребности, экономические интересы, сервисная экономика.

A. Vitrenko, Candidate of Sciences (Economic),
Associate Professor, Doctoral student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INTANGIBLE SERVICES IN MODERN POSTINDUSTRIAL ECONOMICS

The paper deals about main features of the post-industrial society and the increasing importance of services, especially the intangible services, in modern economics system. As we can see, in the leading countries of the world, which are the locomotive of the world economy and in the countries that have built their growth on the principles of intellectualization of production and services play a key role in the GDP formation. The expansion of service delivery in these countries was based on a qualitative changes in the production structure and qualitative changes in human society, the principles of its organization and functioning, and the increasing role of human intellectual activity, high education level, increasing average income per capita and high social standards. In the present world economic literature, this situation is characterized by the term 'Services Revolution' (Bell, 1972). This is mainly typical for post-industrial society.

The definition "service" is interpreted in different ways, that is leading to differences of opinion, inconsistency, ambiguity in the interpretation, diversity of definition. This is primarily due to the fact – services are diverse and numerous, and secondly every scientist defines the essence of the service concept depending on the subject area of the research. Therefore, it is necessary to consider alternative views on services in global economic theory, it will enable us to determine the nature of service and separate special kind of service – namely intangible service as actual category of the current economic system.

We can formulate the following definition of services as a special good, service – a special intangible product that is included in the process of production and circulation in the form of a special useful effect from manufacturer on purpose to meet the unique consumer needs (usually intangible).

In the post-industrial society occur the processes of transformation of material goods, particular in the structure of any product, in the formation of its value and use value, come to the fore immaterial part of it, and the ideal components of intangible goods in the form of knowledge and skills which are necessary for the production of this good. In addition, clear difference between production technologies, marketing material goods and services disappears.

As a whole with the complications processes of human needs and complexity of production technology, occur complication and transformation in definition utility of services, service differentiation increases their utility too. Based on the commodity nature of intangible services, it can be seen as a set of useful actions during the interaction of consumers and manufacturer to meet specific needs. Considering intangible services, we note that most of them are private goods, which are characterized by categories competition and exclusivity.

Keywords: post-industrial economics, intangible service, needs, economic interest, service economics

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics; 2015, 8 (173): 49-59

УДК 339.7, 339.9

JEL: F21, P32, P33, G20

DOI: dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/173-8/8

Т. Нагачевська, канд.екон. наук, доц.,
Н. Пластовець, економіст
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ НА РІЗНИХ СТАДІЯХ ГЛОБАЛЬНОГО ВИРОБНИЧО-ЗБУТОВОГО ЛАНЦЮГА АГРОБІЗНЕСУ

У статті обґрунтовано висновки щодо невідповідності стану процесів залучення прямих іноземних інвестицій в аграрному секторі світової економіки існуючим потребам галузі. Розкрито характеристику глобального виробничо-збутового ланцюга агробізнесу в контексті інвестиційних процесів. Встановлено значну залученість країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою до переміщення іноземного капіталу в секторі сільськогосподарського виробництва та домінування розвинених країн у супутніх галузях. Виявлено світові тенденції процесів прямого іноземного інвестування секторів АПК. Визначено фактори активізації процесів іноземного інвестування в сільськогосподарському виробництві на сучасному етапі. Обґрунтовано напрями розробки і впровадження заходів державної інвестиційної політики, що спрямовані на підвищення ефективності аграрного сектору за допомогою використання іноземного капіталу.

Ключові слова: прями іноземні інвестиції, транснаціональні корпорації, виробничо-збутовий ланцюг, аграрний сектор, продовольча проблема, інвестиційна політика.

Постановка проблеми. Важливою формою міжнародних економічних відносин на сучасному етапі є міжнародний рух капіталу, який суттєво впливає на динаміку економічних процесів у світовому масштабі та є потужним джерелом конкурентоспроможного зростання всіх галузей економіки. Саме тому проблема активізації іноземного інвестування є надзвичайно актуальною як для світової економіки в цілому, так і для окремих національних господарств країн різного рівня економічного розвитку зокрема.

Сучасними світовими реаліями є розвиток проблеми продовольчої безпеки, що неминує порушує питання ефективності аграрного сектору. Неспроможність агропромислового комплексу пояснюється недостатніми внутрішніми ресурсами багатьох країн світу, з чого випливає необхідність використання механізму іноземного інвестування в галузі.

Сьогодні зростаючі ціни на продукти харчування та енергоресурси, а також очікування суттєвого зростання чисельності населення в найближчому майбутньому породжують виникнення продовольчої проблеми, на-

гальної для всіх країн світу. Одним із визначальних напрямів її розв'язання є нарощування інвестицій в сільське господарство, а також у пов'язані з ним галузі. Однак характер інвестиційних процесів та рівень економічного розвитку їх основних країн-учасниць значно різняться залежно від того, на якій стадії агропромислового комплексу відбувається їх розгортання.

Нині залучення іноземних інвестицій у світове сільське господарство неадекватне зростаючим інвестиційним потребам галузі. Саме тому за сучасних умов розвитку продовольчої проблеми та підвищення ролі сільськогосподарської галузі в економіці країн світу важливого значення набуває узагальнення теоретичних аспектів здійснення іноземного інвестування в аграрному секторі загалом і в окремих його сегментах зокрема та розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму переміщення капіталу між країнами, створення найбільш сприятливих умов для припливу інвестицій в галузь з-за кордону.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням проблематики процесів залучення іноземних інвестицій та дослідженню механізмів міжнародного інвестування присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених: А.П. Гайдуцького, Б.В. Губського, Г.В. Козаченка, Д.Г. Лук'яненка, О.М. Мозгового, А.А. Пересади, О.І. Рогача, А.П. Румянцева, Д.М. Черваньова, В.Е. Черкасова, В.Ю. Шевченка, І.Бланка, Л. Гітмана, Дж. Данінга, Р. Дорнбуша, К. Еклунда, М. Кесона, К. Кодзіма, Р. Коуза, П. Массе, М. Портера, А. Ругмана, П. Семюелсона, Ф. Фішера, С. Хаймера та інших. Науковцями ґрунтовно розкрито зміст сучасних форм і методів іноземного інвестування, приділено значну увагу вивченню впливу іноземного капіталу на загальний економічний розвиток країн, розкриваються аспекти формування сприятливого інвестиційного клімату в національній економіці. Водночас, актуальні галузеві та секторальні прикладні аспекти даної проблематики є недостатньо дослідженими.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Подальшого дослідження та деталізації потребує виявлення особливостей, тенденцій, факторів та механізмів процесів прямого іноземного інвестування на різних стадіях глобального виробничо-збутового ланцюга аграрного бізнесу та в розрізі груп країн світової економіки на сучасному етапі. Вирішення даної частини наукової проблеми дозволить розробити рекомендації щодо розвитку міжнародного інвестиційного співробітництва,

для формування більш ефективною інвестиційної політики, зорієнтованою на залучення іноземних інвестицій як в аграрно-промисловий комплекс в цілому, так і в окремі його сектори.

Постановка завдання. Метою статті є виявлення специфічних рис та факторів розвитку процесу іноземного інвестування в основному секторі глобального виробничо-збутового ланцюга агробізнесу – сільськогосподарському виробництві, та його відмінності від інвестиційної активності в інших ланках. Для досягнення зазначеної мети необхідним є вирішення наступних завдань: з'ясування адекватності розподілу іноземних інвестицій за галузями економіки; виділення сучасних тенденцій переміщення іноземного капіталу в сільському господарстві; визначення ролі країн світу в різних секторах агропромислового комплексу залежно від їх рівня економічного розвитку; виявлення факторів суттєвого нарощування інвестиційного потенціалу сільськогосподарською галуззю на сучасному етапі та значущості інвесторів різного типу на ринку капіталу. Результати таких досліджень можуть виступити основою для обґрунтування напрямів міжнародної та національної політики у сфері іноземних інвестицій з метою рівномірного їх залучення на всіх стадіях виробничо-збутового ланцюга агробізнесу та з орієнтацією на отримання країнами максимально можливого вигаду від іноземного інвестування в аграрний сектор.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Роль світового ринку капіталу, на якому відбуваються процеси іноземного інвестування, є значною, про що свідчать колосальні обсяги щорічних потоків іноземних інвестицій. Так, обсяг прямих іноземних інвестицій (далі ПІІ) у 2013 р. склав 1,45 трлн. дол. США, у 2014 р. цей показник становив 1,23 трлн. дол. США [22, с. 2; 23, с. 2].

Секторальна структура залучених у 2013 р. ПІІ свідчить про те, що найбільше країни залучають іноземних інвестицій до сфери послуг (68%), 22% ПІІ надходить до обробної промисловості і 10% – до первинного сектору (що включає сільське господарство, мисливство, лісове і рибне господарство, видобувну галузь) (рис. 1). Однак власне сільськогосподарське виробництво є галуззю-реципієнтом ПІІ значно рідше. Так, за період 2010-2012 рр. середньорічний обсяг залучених ПІІ у сільське господарство склав 5,7 млрд. дол. США, що становить лише 0,4% загального обсягу ПІІ у світі (рис. 1) та 4% ПІІ в первинний сектор (решта 96% належать видобуванню вугілля, нафти й газу).

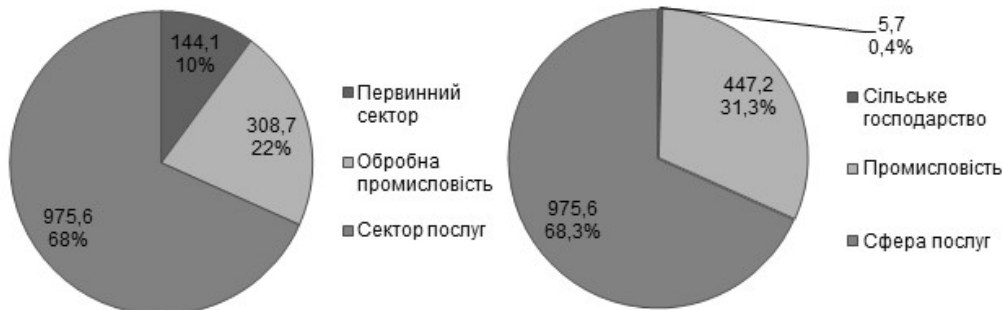

Рис. 1. Секторальна і галузева структура вхідних ПІІ у світі у 2010-2013 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними ЮНКТАД [20].

Адекватність розподілу ПІІ за галузями економіки нами було досліджено на основі порівняння його з галузевою структурою валової доданої вартості, яка створюється у сфері послуг, промисловості й сільському господарстві на 66%, 29,5% та 4,5% відповідно (табл. 1).

Отримані результати розрахунків свідчать про пропорційність залучення ПІІ до промисловості й сфери послуг, адже частки цих галузей у структурі вхідних потоків ПІІ відповідають їх часткам у створенні світової валової доданої вартості – тобто розрахунковий коефіцієнт

ент рівний 1. У той же час частка сільського господарства в загальному обсязі ПІІ у 12 разів менша за частку галузі у світовій валовій доданій вартості, що дає підстави зробити висновок, що стан залучення ПІІ у світі неадекватний колосальним можливостям і потребам сільськогосподарського сектору. Зроблений висновок підтверджує не лише загальна інвестиційна картина світу, але й розподіл ПІІ за секторами економіки в гру-

пах країн з різним рівнем економічного розвитку. Дійсно, розрахунковий коефіцієнт для промисловості й сфери послуг близький до 1 у всіх групах країн, однак значення сільського господарства у створенні валової доданої вартості перевищує його частку в залучених обсягах ПІІ в 11 разів у країнах, що розвиваються, у 12 разів – у країнах з перехідною економікою та у 25 разів – у групі розвинених країн (табл. 1).

Таблиця 1. Показники участі секторів економіки у створенні валової доданої вартості та залученні прямих іноземних інвестицій у 2013 році*

Галузь	Країни	Розвинені країни	Країни, що розвиваються	Країни з перехідною економікою	У світі в цілому
Валова додана вартість, доп. США млрд. дол. і %	Сільське, лісове й рибне господарство, мисливство	652,3	2478,9	140,7	3271,9
	Промисловість	1,5	9,2	5,6	4,5
	Сфера послуг	10001,3	10277	917,7	21196
	Загалом	23,5	38,3	36,2	29,5
	Загалом	31919,9	14078,2	1474,7	47472,8
Прямі іноземні інвестиції, доп. США млрд. дол. і %	Сільське, лісове й рибне господарство, мисливство	75	52,5	58,2	66
	Промисловість	42573,5	26834,2	2533,1	71940,8
	Сфера послуг	100	100	100	100
	Загалом	0,5	4,8	0,4	5,7
	Загалом	0,1	0,9	0,5	0,4
Відношення частки галузі у створенні ВДВ до її частки у надходженнях ПІІ	Сільське, лісове й рибне господарство, мисливство	208,9	214,5	23,7	447,2
	Промисловість	24,4	38,7	31,8	30,1
	Сфера послуг	602	324,5	49	975,6
	Загалом	70,3	58,6	65,7	65,7
	Загалом	855,8	553,7	74,7	1484,2
Відношення частки галузі у створенні ВДВ до її частки у надходженнях ПІІ	Сільське, лісове й рибне господарство, мисливство	25,1	10,7	11,6	11,9
	Промисловість	1	1	1,1	1
	Сфера послуг	1,1	0,9	0,9	1

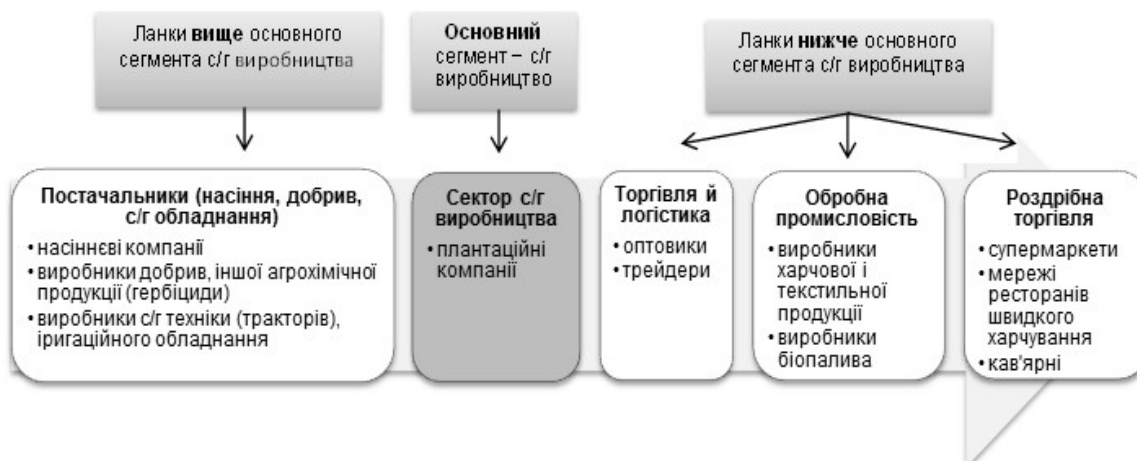
Примітка: *або в останньому році, для якого доступні дані.

Джерело: складено і розраховано авторами за даними ЮНКТАД [17; 20].

Отже, колосальний інвестиційний розрив у галузі сільського господарства характерний для країн усіх рівнів економічного розвитку. Таким чином, це підтверджує нагальність проблеми іноземного інвестування в галузі сільського господарства, підкреслює необхідність інтенсифікації цього процесу на сучасному етапі розвитку світової економіки.

Важливо розмежувати поняття сільського господарства та аграрного сектору, які не є тотожними. Світова статистика визнає, що до сільського господарства

включаються лісове господарство, мисливство, рибальство, вирощування сільськогосподарських культур і тваринництво [18]. Аграрний сектор або агропромисловий комплекс є ширшим поняттям і включає власне сільське господарство як основну ланку глобального виробничо-збутового ланцюга агробізнесу, а також постачання вхідної сировини та обладнання для сільськогосподарського виробництва, логістику, харчову, текстильну промисловість, оптову й роздрібну торгівлю (рис. 2) [19, с. 106–107].

Рис. 2. Типовий глобальний виробничо-збутовий ланцюг аграрного сектору

Джерело: складено авторами на основі даних [19, с. 106–107].

Саме тому доцільно розглядати іноземне інвестування за сегментами глобального виробничо-збутового ланцюга агробізнесу, урахувавши специфіку розгортання цього процесу в кожному з них. Ключовими його стадіями є сектор сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості, інвестиційна активність у яких є відмінною. Дійсно, як провідними реципієнтами, так і ліде-

рами серед донорів ПІІ у власне сільськогосподарське виробництво є країни, що розвиваються, до яких надходять переважуючі 85% сільськогосподарських ПІІ світу та які здійснюють 73% усіх іноземних інвестицій у розглядуваному секторі. Частка розвинених країн і країн з перехідною економікою в інвестиційних процесах у сільськогосподарському виробництві є значно меншою (рис. 3).

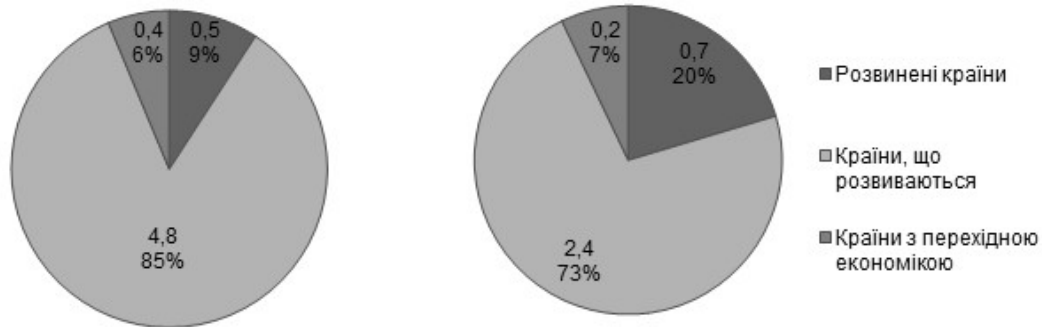

Рис. 3. Світова структура вхідних і вихідних потоків ПІІ в сільське господарство за групами країн у 2010–2012 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними ЮНКТАД [20; 21].

Інвестиційна картина в секторі харчової промисловості, виробництва напоїв і тютюнових виробів є відмінною від сегмента власне сільськогосподарського виробництва глобального виробничо-збутового ланцюга

агробізнесу. Особливість полягає в більшій важливості цього сектору для розвинених країн, а не для країн, що розвиваються, і відповідно, їх значно активнішій участі в інвестиційних процесах у цьому сегменті (рис. 4).

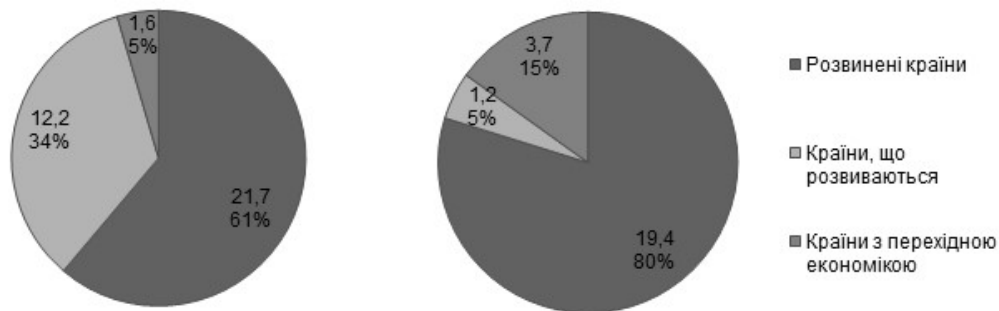

Рис. 4. Світова структура вхідних і вихідних потоків ПІІ в харчову промисловість, виробництво напоїв і тютюнових виробів за групами країн у 2010-2012 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними ЮНКТАД [20; 21].

Дійсно, найбільшу частку ПІІ в харчову промисловість, виробництво напоїв і тютюнових виробів – 61%, залучають розвинені країни. Головними донорами ПІІ в розглядувану галузь аналогічно є розвинені країни з ще більшою часткою в структурі здійснених ПІІ – 80%.

Відмінності між інвестиційною активністю країн з різним рівнем економічного розвитку на стадіях власне сільського господарства й виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів прослідковуються й при розгляді окремих країн-лідерів досліджуваних процесів. Так, серед 15 країн-провідних реципієнтів ПІІ в сільське господарство лише 4 – розвинені, у

випадку виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 8 розвинених країн. Аналогічно з 15 країн-провідних донорів ПІІ у сільське господарство 8 розвинених, тоді як у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 11 країн даної групи (табл. 2 – розвинені країни виділені сірим кольором). Отже, дані табл. 2 ще раз підтверджують вищий рівень інвестиційної активності країн, що розвиваються, в основному сегменті виробничо-збутового ланцюга агробізнесу – сільськогосподарському виробництві, а розвинених країн – у супутньому секторі харчової й тютюнової промисловості.

Таблиця 2. Країни-лідери за обсягами ПІІ в основних сегментах аграрного сектору станом на 2012 рік*

№	Вхідні ПІІ				Вихідні ПІІ			
	в сільське господарство		у виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів		в сільське господарство		у виробництво харчових продуктів, напоїв, тютюнових виробів	
	Країна-реципієнт	Обсяг ПІІ, млн. дол. США	Країна-реципієнт	Обсяг ПІІ, млн. дол. США	Країна-донор	Обсяг ПІІ, млн. дол. США	Країна-донор	Обсяг ПІІ, млн. дол. США
1	Китай	49270	Нідерланди	89362,9	Малайзія	10120,7	Нідерланди	103041,2
2	Бразилія	6400,4	Бразилія	82161,8	Канада	5984,1	Японія	62246,7
3	Аргентина	5759,3	США	32283	Китай	3416,6	США	58140
4	Ефіопія	5488,3	Канада	21447,6	В'єтнам	1630,3	Данія	36739,4
5	Нова Зеландія	3675,8	Данія	10797	Японія	1246,9	Ірландія	10605,3
6	В'єтнам	3263	Франція	8160,2	Франція	397,8	Канада	9711,1
7	Малайзія	3242,9	Бельгія	7771,6	Австрія	211,5	Франція	9378,8
8	Румунія	1846,4	Туреччина	7759	Ісландія	176,9	Таїланд	4848,7
9	Російська Федерація	1675	Російська Федерація	6323	Чилі	58,4	Бельгія	3634,7
10	Канада	1544,9	Таїланд	5928	Словенія	25,1	Фінляндія	3499,9
11	Австралія	1283,8	Ірландія	5563	Естонія	10,6	Австрія	3181,3
12	Камбоджа	1119,6	Аргентина	5259,2	Туреччина	6	Туреччина	853
13	Коста-Рика	726,7	Пакистан	3705,4	Таїланд	4,9	Чилі	826,5
14	Франція	691,3	Чилі	2960	Латвія	1,3	Ізраїль	583
15	Демократична республіка Конго	615,3	Японія	2872,6	Казахстан	0,2	Словенія	346,3

Примітка: *або в останньому році, для якого доступні дані.

Джерело: складено авторами за даними International Trade Center [10; 11; 12; 13].

Наведені дані свідчать, що вартісні обсяги світових потоків ПІІ в харчову промисловість, виробництво напоїв і тютюнових виробів є більшими, ніж у сільське господарство. До цієї галузі надходить 2,4% світових ПІІ порівняно з 0,4%, які належать сільському господарству, тобто у 6 разів більше. Однак, якщо сільськогоспо-

дарське виробництво зберігає свою частку у світових потоках ПІІ на вказаному рівні в 0,4% останні 20 років, то харчова промисловість її втрачає: ще в 1990-1992 рр. їй належало 3,8% світових потоків ПІІ, тобто часта харчової промисловості за останні 20 років зменшилася на 37% (табл. 3).

Таблиця 3. Динаміка залучених ПІІ в сільське господарство та харчову промисловість в 1990-2012 рр., млрд. дол. США і %

Галузь	ПІІ в 1990-1992 рр.							
	Розвинені країни		Країни, що розвиваються		Країни з перехідною економікою		У світі в цілому	
Усі галузі в цілому	131,57	100	43,0	100	1,42	100	176,0	100
Сільське, лісове, рибне господарство, мисливство	0,01	0,0	0,7	1,6	–	–	0,71	0,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	5,03	3,8	1,63	3,8	0,04	3,0	6,7	3,8
Галузь	ПІІ в 2010-2012 рр.							
	Розвинені країни		Країни, що розвиваються		Країни з перехідною економікою		У світі в цілому	
Усі галузі в цілому	855,82	100	553,72	100	74,66	100	1484,2	100
Сільське, лісове, рибне господарство, мисливство	0,52	0,1	4,8	0,9	0,36	0,5	5,68	0,4
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	21,74	2,5	12,18	2,2	1,61	2,2	35,53	2,4

Джерело: складено авторами за даними ЮНКТАД [20].

Однак останні дані свідчать про відновлення інвестиційної активності в харчовій і тютюновій промисловості. Так, у 2014 р. ця галузь продемонструвала найшвидші темпи зростання за показником іноземних інвестицій у створення нових підприємств: було здійснено інвестиції в 451 проект порівняно з 392 проектами у 2013 р. [13, с. 16]. До того ж, згідно з рейтингом найбільших ТНК за обсягами ринкової капіталізації журналу Financial Times Global 500 2015, ТНК, що функціонують

в галузі виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів мають сукупну ринкову капіталізацію в 2 трлн. дол. США, що забезпечує їм 4-у позицію серед найбільш розвинених секторів [7].

У цілому, обсяги залучених ПІІ в сільському господарстві зросли більше, ніж в харчовій промисловості за останні 20 років: збільшення відповідно в 8,1 разів порівняно з 5,3 разів (рис. 5).

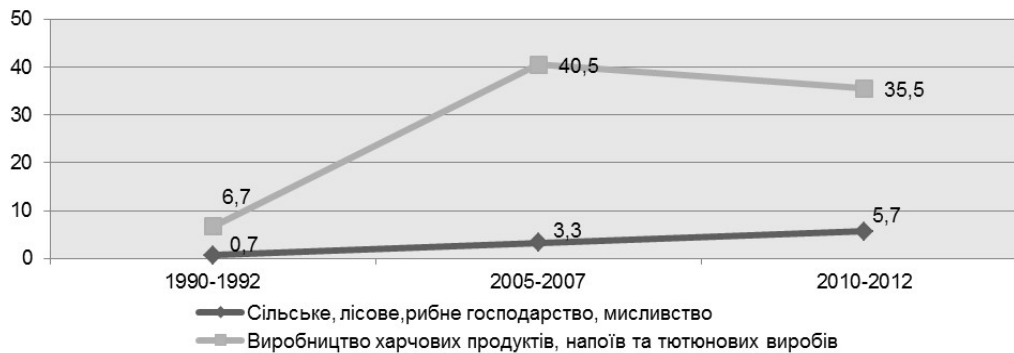

Рис. 5. Динаміка залучених ПІІ в сільське господарство та харчову промисловість у 1990-2012 рр., млрд. дол. США

Джерело: побудовано авторами за даними ЮНКТАД [20].

Відповідно до рис. 5 харчова промисловість на сьогодні не відновила докризових показників залучених ПІІ, у той час як сільське господарство, навпаки, наростило їх колосально – на 73%. Ця тенденція є надзвичайно важливою для розуміння світових процесів іноземного інвестування в аграрному секторі. Саме світова економічна криза 2008-2009 рр. суттєво змінила інвестиційну картину світу в цілому і галузі сільського господарства зокрема. Так, у цей період ринки більш традиційних класів активів таких як акції та облігації виявилися неспроможними, а тому більше інвесторів звернулося до землі як до *нового перспективного інвестиційного активу*. Відповідно до опитування 25 великих інвестиційних компаній, проведеного ОЕСР, інвестиції в сільськогосподарські землі та сільськогосподарську інфраструктуру як клас активів, що динамічно розвивається на сьогодні мають наступні переваги: отримання довгострокового позитивного ефекту, висока прибутковість, поєднання отримання поточного доходу й приросту вартості капіталу в майбутньому, потужний інструмент хеджування інфляції [16; с. 3]. Зростаюча роль іноземного інвестування в аграрному секторі стала причиною видання міжнародною організацією ЮНКТАД у 2009 р. Доповіді про світові інвестиції участі ТНК в сільськогосподарському розвитку, де детально досліджувався феномен участі ТНК в аграрному секторі країн світу [19].

Виявимо фактори значного нарощування інвестиційного потенціалу світового сільського господарства на сучасному етапі та пояснимо характер їх впливу на інвестиційні процеси в галузі:

1) по-перше, це *зростаючі ціни на ресурси*, що у свою чергу, зумовлює подорожчання продуктів харчування: країни, що залежні від імпорту продовольства, інвестують у сільське господарство країн з наявними природними ресурсами з метою стабілізації поставок продуктів харчування; такі країни вбачають володіння власним сільськогосподарським виробництвом за кордоном і подальшу репатріацію (експорт) урожаю до країни-базування як більш надійну стратегію забезпечення власної продовольчої безпеки, ніж залежність від позиції на міжнародних ринках [16, с. 3];

2) по-друге, це *очікування суттєвого зростання чисельності населення в найближчому майбутньому* й, відповідно, попит на продовольство: до 2050 р. очікується збільшення населення до 9 млрд. осіб, однак неефективний, часто екстенсивний спосіб ведення сільського господарства в багатьох країнах світу, особливо країнах, що розвиваються, та країнах з перехідною економікою, не сприяє збереженню природних ресурсів, а навпаки, зумовлює їх скорочення швидкими темпами, а отже, свідчить про неспро-

можність забезпечити продовольчу безпеку населення в майбутньому [19, с. 103];

3) по-третє, це *зростаючі ціни на енергоресурси*, що зумовило зростання іноземних інвестицій у вирощування таких сировинних культур як цукрова тростина, зернові (наприклад, кукурудза), олійні (наприклад, соєві боби), а також непродовольчої культури ятрофа, для виробництва *біопалива* [2, с. 32].

Проаналізувавши причини зростання міжнародної інвестиційної активності в аграрному секторі, приходимо до висновку, що інвестиції в сільське господарство змінили свій характер: якщо традиційно вони були *ринковоорієнтованими*, тобто здійснювалися в основному з метою забезпечення доступу до ринків дешевої сировини та робочої сили, то на сучасному етапі вони перетворилися на *ресурсорієнтовані*, а їх основною ціллю є отримання доступу до природних ресурсів (у першу чергу, земельних і водних).

Кожен із вказаних факторів окремо та всі разом у сукупності зумовили активізацію процесу міжнародного інвестування в галузі сільського господарства, однак обсяги іноземних інвестицій, спрямованих в світовий аграрний сектор, досі залишаються на низькому рівні.

На сьогодні провідними інвесторами на світовому ринку капіталу є міжнародні корпорації. Аграрний сектор не є винятком: переважно транснаціональні корпорації здійснюють ПІІ, що спрямовані на розвиток як сільськогосподарського виробництва, так і ланок вище та нижче основного сегмента глобального виробничо-збутового ланцюга агробізнесу. Однак різні стадії агропромислового комплексу характеризуються специфічністю інвестиційних процесів, залежно від того, звідки походять ТНК, які виступають провідними донорами в тому чи іншому сегменті АПК.

Слід відмітити, що група 25 найбільших ТНК, задіяних у власне сільськогосподарському виробництві, до якої, в основному, належать ферми і плантації, відрізняється від провідних ТНК, що функціонують в пов'язаних з сільським господарством галузях (табл. 4 – ТНК з країн, що розвиваються, виділені сірим кольором). Так, у першій групі присутня значна кількість компаній з країн, що розвиваються, у другій – їх невелика кількість. Серед провідних ТНК у сегменті сільськогосподарського виробництва 12 компаній базуються в країнах, що розвиваються, 13 – у розвинених країнах. Причому лідируючу позицію серед провідних виробників сільськогосподарської продукції займає ТНК з країни, що розвивається, – Sime Darby Bhd., яка країною-базування має Малайзію. На другому і третьому місці знаходяться американські компанії Dole Food Company Inc. та Fresh Del Monte Produce Inc [19, с. 124; 2, с. 39–41]. Отже, такий розподіл компаній-інвесторів за країнами з різним рів-

нем економічного розвитку свідчить про те, що ТНК з глобального продовольчого і непродовольчого сільськогосподарського виробництва. країн, що розвиваються, стають важливими учасниками

Таблиця 4. Провідні ТНК в сегментах виробничо-збутового ланцюга агробізнесу за розміром активів у 2014 р.

Місце	Спеціалізовані сільськогосподарські компанії	Постачальники	Виробники харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	Компанії роздрібної торгівлі	Приватні компанії (ранжовані за обсягами продаж агро-продовольчої продукції)
1	Sime Darby Bhd. ¹ (Малайзія)	BASF AG (Німеччина) ²	Anheuser-Busch InBev (Бельгія)	Wal-Mart Stores (США)	Cargill Inc. (США)
2	Dole Food Company Inc. (США)	Bayer AG (Німеччина) ²	Nestle (Швейцарія)	Metro AG (Німеччина)	Mars Inc. (США)
3	Fresh Del Monte Produce Inc. (США)	Dow Chemical Company (США) ²	Coca-Cola (США)	Carrefour SA (Франція)	Lactalis (Франція)
4	Socfinal SA (Люксембург)	Deere & Company (США)	PepsiCo (США)	Tesco PLC (Великобританія)	Suntory Ltd. (Японія)
5	Charoen Pokphand Foods Public Company Ltd. (Таїланд)	EI Du Pont De Nemours (США)	Mondelez International (США)	McDonalds Corp. (США)	Dr August Oetker KG (Німеччина)
6	Chiquita Brands International, Inc. (США)	Syngenta AG (Швейцарія)	Unilever (Великобританія/ Нідерланди)	Delhaize Group (Бельгія)	Louis Dreyfus Group (Франція)
7	Kuala Lumpur Kepong Bhd. (Малайзія)	Yara International ASA (Норвегія)	SabMiller (Великобританія)	Koninklijke Ahold NV (Данія)	Barilla (Італія)
8	KWS Saat AG (Німеччина)	Potash Corp. of Saskatchewan (Канада)	Imperial Tobacco (Великобританія)	Sodexo (Франція)	Ferrero (Італія)
9	Kulim (Malaysia) Bhd. (Малайзія)	Kubota Corp. (Японія)	Heineken (Нідерланди)	Compass Group PLC (Великобританія)	Keystone Foods LLC (США)
10	Camellia PLC (Великобританія)	Monsanto Company (США)	British American Tobacco (Великобританія)	Seven & I Holdings Company Ltd. (Японія)	McCain Foods Ltd. (Канада)
11	Seaboard Corp. (США)	Agco Corporation (США)	Archer Daniels Midland (США)	China Resources Enterprise Ltd. (Гонг Конг, Китай)	OSI Group Companies (США)
12	Sipef SA (Бельгія)	The Mosaic Company (США)	Danone (Франція)	Yum! Brands, Inc. (США)	Perdue Farms Inc. (США)
13	Anglo-Eastern Plantations PLC (Великобританія)	ICL-Israel Chemicals Ltd (Ізраїль)	Japan Tobacco (Японія)	Autogrill (Італія)	Bacardi Ltd. (Бермудські острови)
14	Tyson Foods Inc. (США)	Provimi SA (США)	Philip Morris International (США)	Alimentation Couche Tard Inc. (Канада)	Groupe Soufflet (Франція)
15	PPB Group Bhd. (Малайзія)	Bucher Industries AG (Швейцарія)	Diageo (Великобританія)	Safeway Inc. (США)	Golden State Foods (США)
16	Carsons Cumberbatch PLC (Шрі-Ланка)	Nufarm Limited (Австралія)	Altria Group (США)	Sonae SGPS (Португалія)	Groupe Castel (Франція)
17	TSH Resources Bhd. (Малайзія)	CLAAS KGaA (Німеччина)	Pernod-Ricard (Франція)	George Weston Limited (Канада)	J.R. Simplot (США)
18	Multi Vest Resources Bhd. (Малайзія)	Saptec SA (Бельгія)	Ambev (Бразилія)	Dairy Farm International Holdings Ltd. (Гонг Конг, Китай)	Schreiber Foods (США)
19	Bakrie & Brothers Terbukae (Індонезія) ³	Terra Industries Inc. (США)	Femsa (Мексика)	Jeronimo Martins SA (Португалія)	Muller Gruppe (Німеччина)
20	PGI Group PLC (Великобританія)	Aktieselskabet Schouw & Co.A/S (Данія)	Kraft Foods Group (США)	Kuwait Food Company (Americana) (Кувейт)	Bel (США)
21	Firstfarms A/S (Данія)	Genus PLC (Великобританія)	General Mills (США)	Kesko OYJ (Фінляндія)	Perfetti Van Melle (Італія)
22	New Britain Palm Oil Ltd. (Папуа Нова Гвінея)	Scotts Miracle-Gro Company (США)	Monsanto (США)	Starbucks Corp.(США)	Rich Products (США)
23	Karuturi Global Ltd. (Індія)	Kubota Corporation (Японія)	Associated British Foods (Великобританія)	Burger King Holdings, Inc. (США)	J. M. Smucker (США)
24	Nirefs SA (Греція)	Sakata Seed Corp. (Японія)	Kellogg (США)	Maruha Nichiro Holdings, Inc. (Японія)	Haribo (Німеччина)
25	Country Bird Holdings Ltd. (ПАР)	Auriga Industries A/S (Данія)	Reynolds American (США)	Familymart Company Limited (Японія)	Eckes-Granini (Німеччина)

Примітки: ¹конгломерат, що спеціалізується на сільськогосподарському виробництві у плантаційному господарстві;

²загальнопрофільні фармацевтичні/хімічні компанії, які мають значні обсяги діяльності у сфері постачання для сільського господарства, особливо у сферах захисту врожаю, обслуговування насінневих фондів, прикладної ботаніки, зоотехніки і боротьби із сільськогосподарськими шкідниками;

³диверсифікована компанія зі значною присутністю в сільськогосподарському виробництві.

Джерело: складено авторами на основі джерел [19, с. 124; 2, с. 39–41; 6].

На противагу галузям сільськогосподарського виробництва, у секторах, пов'язаних із сільським господарством, розвинені країни все ще домінують. До цієї групи ТНК належать виробники харчової продукції, напоїв, тютюнових виробів, компанії, що надають послуги у сфері оптової і роздрібною торгівлі, а також постачальники вхідних ресурсів для сільськогосподарського виробництва (добрива, гербіциди і т. п., а також сільськогосподарська техніка – трактори, комбайни тощо). У сфері виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів лідируючу позицію займає міжнародна пивоварна корпорація Anheuser-Busch InBev, другу й третю позицію займають компанії Nestle та Coca-Cola відповідно. Провідними ритейлерами сільськогосподарської продукції є мережа Wal-Mart Stores, Metro AG та Carrefour SA. Разом з тим, ТНК з країн, що розвиваються, поступово приєднуються до лідерів у сегментах глобального виробничо-збутового ланцюга агробізнесу вище та нижче основного – за даними табл. 4 видно, що 3 з 25 компаній-лідерів у харчовій промисловості і роздрібній торгівлі мають країнами-базування країни, що розвиваються [19; 2; 6].

Про більший розвиток галузей, що пов'язані із сільським господарством, порівняно з власне сільськогосподарським виробництвом свідчать розміри активів, якими володіють ТНК-лідери у відповідній групі. Так, найбільша міжнародна корпорація в галузі сільськогосподарського виробництва Sime Darby Bhd. станом на 2014 р. володіє активами на суму 12 млрд. дол. США [4]. У той же час, активи провідної ТНК у галузі виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів Anheuser-Busch InBev складають 140,5 млрд. дол. США, а лідера у сфері роздрібною торгівлі Wal-Mart Stores – 204,8 млрд. дол. США, що в 12 і 17 разів відповідно перевищує активи Sime Darby Bhd. До того ж, нами вже зазначалося, що ринкова капіталізація ТНК, що функціонують в галузі виробництва харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів, згідно з рейтингом FT Global 500 складає 2 трлн. дол. США [6; 7]. Отже, робимо висновок, що різниця в масштабах діяльності основного сегмента виробничо-збутового ланцюга агробізнесу та пов'язаних з ним галузей є колосальною, а тому на сьогодні пріоритетом у світовій економіці є нарощування потенціалу власне сільськогосподарського виробництва у країнах, де для цього є необхідні ресурси, та зростання інвестиційної активності в цьому напрямі.

Незважаючи на те, що основними іноземними інвесторами в галузі сільського господарства у світі є ТНК, на сьогодні до них долучаються нові гравці, такі як великі приватні інституційні інвестори, державні підприємства та міжнародні організації. До інституційних інвесторів належать спільні фонди, банки, пенсійні фонди, хеджфонди, фонди суверенного добробуту. На нашу думку, перспективними учасниками ринку іноземних інвестицій у світі є *фонди суверенного добробуту* (ФСД), активи яких налічують 6,4 трлн. дол. США станом на 2013 р. ФСД здійснюють ПІІ у розмірі 6,7 млрд. дол. США, що свідчить про колосальний невикористаний потенціал. До того ж, 80% активів ФСД належать країнам, що розвиваються, які найбільше потребують інвестицій в розвиток сільського господарства [3, с. 8; 22, с. 17, 156]. Прикладами ФСД, які використовують свої активи для цілей інвестування в сільське господарство країн, що розвиваються є Agricapital (державний фонд Бахрейну), який інвестує кошти у вирощування продовольчих культур за кордоном з метою підтримки державної політики забезпечення продовольчої безпеки населення країни. Великими фондами, залученими до інвестиційних процесів в галузі сільського господар-

ства, є також Vision 3 (Об'єднані Арабські Емірати) і Goldman Sachs (США), для яких мотивами діяльності у цій сфері є реалізація вигідної можливості здійснення майбутніх поставок продовольства на світовий ринок, що переживає бум [19, с. 128]. Залучаються до процесу іноземного інвестування в сільському господарстві і міжнародні організації. Так, Міжнародна фінансова корпорація у 2014 р. здійснила фінансування в агропромисловому комплексі та сільському господарстві обсягом 1,05 млрд. дол. США, що відповідає 6,1% загального обсягу фінансування МФК. Разом МФК здійснила інвестицій в продовольчо-збутовий ланцюг агробізнесу (від сільськогосподарського виробництва до сектору роздрібною торгівлі) на суму 4 млрд. дол. США у 2014 р. [9, с. 28]. Однак обсяги залучених коштів від нової групи інвесторів в сільське господарство у світі є все-таки меншими за обсяги залучених ПІІ (з боку ТНК) до сільського господарства, зокрема й аграрного сектора в цілому.

Важливо підкреслити, що участь ТНК в сільському господарстві країн світу має значні позитивні ефекти для приймаючих країн. Як ПІІ, так і договірні форми взаємодії фермерів та іноземних інвесторів (так зване підрядне сільськогосподарське виробництво) приносять такі основні конкретні вигоди країнам-реципієнтам: передача технологій, створення нових робочих місць, скорочення рівня безробіття в приймаючій країні, підвищення потенціалу місцевих фермерів, підвищення продуктивності праці в сільському господарстві, впровадження системи стандартів якості, а отже й підвищення конкурентоспроможності продукції країни на світових ринках.

Однак отримання вигаду від іноземного інвестування в сільське господарство приймаючими країнами не є автоматичним. Модернізація сільського господарства країн, що розвиваються, (як основних реципієнтів сільськогосподарських іноземних інвестицій) та його перехід з натурального характеру на товарну основу в довгостроковій перспективі може призвести до скорочення робочих місць у фермерських господарствах. До того ж, домінуюче положення великих ТНК по відношенню до дрібних фермерів може спричинити дискримінацію останніх, обмеження їх прав і свавілля міжнародних корпорацій. Експортна спрямованість значної частини іноземних інвестицій в сільське господарство може підірвати продовольчу безпеку країн-реципієнтів.

Отже, вважаємо, що з метою мінімізації негативних впливів діяльності ТНК та максимізації вигід від припливу іноземного капіталу в аграрний сектор країни мають розробляти й впроваджувати комплексну стратегічну політику в галузі іноземних інвестицій. Основними її напрямками є:

1) *Розвиток інфраструктури*: передбачає встановлення умов інвестування для ТНК щодо їх сприяння розвитку інфраструктури (удосконалення існуючих транспортних систем, спрощення процедур торгівлі, розбудова мережі приміщень для збереження продукції після збору врожаю, модернізація застарілої іригаційної техніки).

2) *Проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт (НДДКР)*: передбачає встановлення умов інвестування для ТНК, що зобов'язуватимуть їх не лише проводити фундаментальні дослідження й здійснювати розробку нових технологій на території приймаючої країни, але й залучати до цих процесів місцеві зацікавлені сторони.

Сучасними реаліями є невисокий ступінь участі приватного сектору в НДДКР в сільському господарстві. Лише 21% витрат на НДДКР в сільському господарстві у світі (загальний їх обсяг становить 40,1 млрд. дол. США у 2008 р. за останніми доступними даними) здійснюють представники приватного сектору (як вітчизняні

суб'єкти, так й іноземні), а 79% НДДКР забезпечується за рахунок державних витрат [5, с. 15]. До того ж, темпи зростання витрат на НДДКР у державному секторі значно перевищують аналогічний показник для приватного сектору – 22% порівняно з 11% відповідно [5, с. 6].

Однак позитивні тенденції щодо інвестування ТНК в НДДКР в сільському господарстві все ж мають місце. Так, наприклад, у 2013 р. компанія Dupont (США) здійснила ПІІ в насінневу компанію Rannar (ПАР) з умовою інвестувати 6,2 млн. дол. США до 2017 р. з метою створення в ПАР дослідного центру розробки нових насінневих технологій для регіону. Аналогічно, компанія Barry Callebaut (Швейцарія) відкрила Какао-центр передових технологій (Cocoa Centre of Excellence) в Кот-д'Івуар з метою сприяння розвитку передових сільськогосподарських методів виробництва в провідній країні-виробникові какао (ПІІ оцінюються в 1,1 млн. дол. США) [22, с. 38].

Отже, все-таки наявний значний потенціал нарощування витрат на НДДКР в сільському господарстві міжнародними корпораціями, який, зокрема, може бути стимульований за допомогою вмілих заходів інвестиційної політики приймаючих країн.

3) *Підтримка державою місцевих фермерів:* передбачає організацію освітніх і навчальних програм для місцевих фермерів з метою підвищення рівня їх фінансової й законодавчої грамотності, надання посередницьких послуг щодо встановлення контактів місцевих фермерів з ТНК, консультацій фермерів у процесі розвитку їх відносин з іноземними інвесторами, створення фермерських організацій, які б могли надавати консультаційні послуги місцевим фермерам, удосконалення системи судочинства в аспекті доступу до неї місцевих фермерів і їх можливості відстоювання власних прав на законодавчому рівні. Підвищенню рівня захисту прав місцевих фермерів в процесі їх переговорів з ТНК також може сприяти розробка державою типових договорів (контрактів).

4) *Гарантування добробуту й продовольчої безпеки місцевих общин:* передбачає обов'язкове встановлення державою на законодавчому рівні або в рамках угод частки виробленої продукції (урожаю), яка має залишатися для задоволення потреб споживання місцевого населення й не підлягає вивезенню за кордон.

5) *Забезпечення безпечності інвестиційних проектів у сільському господарстві з точки зору їх екологічного і соціального впливу:* передбачає оцінку державою не лише економічного, але й екологічного і соціального впливу конкретного інвестиційного проекту перед укладенням договорів з іноземними інвесторами, а також регулярний моніторинг проектів щодо їх впливу на загальний процес розвитку приймаючої країни уже після здійснення інвестицій.

Розглянуті нами заходи більше спрямовані на регулювання діяльності ТНК й попередження можливих негативних ефектів на території країн-реципієнтів. Однак, важливо звернути увагу й на способи привернення уваги іноземних інвесторів до аграрного сектору країн світу, шляхи підвищення його інвестиційної привабливості.

Заходи привернення уваги іноземних інвесторів до аграрного сектору доцільно розглянути на прикладах успішного залучення іноземних інвестицій в сільське господарство країнами світу. Цікавим є досвід Китаю – країни, що розвивається, з розвиненим аграрним сектором. У Китаї протягом останніх десяти років було створено 6 особливих економічних районів: Шень-чжень, Чжухай, Шанью, Сямень, Хайнань, Пудун, – які нині успішно функціонують. За вказаний період до них було залучено 57 млрд. дол. США у формі ПІІ

та створено 5700 сільськогосподарських підприємств з участю іноземного капіталу. Окрім традиційних дешевої робочої сили (заробітна плата робітника в цих районах 100-200 дол. США в місяць) та розгалуженого споживчого ринку, увагу іноземних інвесторів привертає ряд різноманітних пільг, серед яких:

➤ повне звільнення іноземних інвесторів від податку на импорт обладнання, яке використовується для розширення виробництва на підприємствах, а також часткові податкові преференції й пільгові митні ставки на импорт обладнання, технологій і матеріалів для іноземних інвесторів, які вкладають капітал у центральні й західні регіони країни;

➤ звільнення компаній від прибуткового податку протягом перших двох років господарювання та його сплата в розмірі 50%, починаючи з третього року;

➤ повернення частини сплаченого податку у разі реінвестування прибутку іноземними інвесторами та повернення податку на реінвестований прибуток у повному обсязі, якщо реінвестиції здійснюються у виробництво, продукція якого йде на експорт, або в підприємства, що використовують передові технології;

➤ звільнення від сплати импортного мита та ПДВ, одержання податкових канікул філіями ТНК, які заснували на території країни центри розробок НДДКР [1, с. 80];

Спеціальні економічні зони створює Японія, де нещодавно було створено 6 СЕЗ для пріоритетного розвитку сільського господарства, туризму й НДДКР [22, с. 113]. Іншими прикладами ефективною державної політики, спрямованою на залучення іноземних інвестицій в сільське господарство, є Аргентина, Бразилія, Мексика, Франція, Італія, Німеччина, Південна Корея, Індія, США, Канада – країни, які широко використовують інвестиційні стимули з метою забезпечення припливу ПІІ до аграрного сектору.

Отже, країни-реципієнти іноземного капіталу мають застосовувати ефективні заходи комплексної інвестиційної політики з метою мінімізації негативного впливу діяльності могутніх міжнародних корпорацій на їх території, максимізації вигід від них та підвищення інвестиційної привабливості аграрного сектору для іноземних інвесторів. Зростання в результаті розгортання процесу міждержавного переміщення капіталу ефективності сільськогосподарської галузі в приймаючих країнах, які у більшості випадків є країнами, що розвиваються, та країнами з перехідною економікою, призведе до вирівнювання ступеня розвитку різних сегментів глобального виробничо-збутового ланцюга агробізнесу, а саме – сектору сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості, виготовлення напоїв і тютюнових виробів.

Висновки. В результаті дослідження виявлено наступні особливості іноземного інвестування на різних стадіях глобального виробничо-збутового ланцюга агробізнесу. Сучасна інвестиційна картина аграрного сектору ілюструє значну невідповідність між рівнем фінансування галузі іноземними контрагентами та колосальними інвестиційними потребами й можливостями сільського господарства. Неадекватність розподілу світових обсягів ПІІ особливо характерна для основного сегменту виробничо-збутового ланцюга агробізнесу – сільськогосподарського виробництва, процеси іноземного інвестування в якому є відмінними від аналогічних процесів на стадіях агропромислового комплексу вище й нижче основної.

Характерними особливостями для сегменту сільськогосподарського виробництва є наступні: низький рівень інвестиційної активності на сучасному етапі; високий ступінь залученості групи країн, що розвиваються, як основних гравців у переміщенні іноземного капіталу в галузі; позитивна динаміка припливу ПІІ в сільського-

сподарський сектор на післякризовому етапі розвитку світової економіки.

Специфічні риси іноземного інвестування в харчовій промисловості, виготовленні напоїв і тютюнових виробів, як основній серед пов'язаних із сільським господарством галузей, проявляється в значно більших обсягах залучених ПІІ порівняно з сектором сільськогосподарського виробництва, домінуванні розвинених країн як провідних іноземних інвесторів та негативній динаміці надходжень інвестицій у галузь у післякризовий період.

Разом з тим, слід зазначити, що наростаюча у світі продовольча проблема виступає серйозним спонукальним фактором до активізації процесів припливу іноземного капіталу саме до сільськогосподарського виробництва й підвищення ступеня залученості до них країн, що розвиваються.

З метою зменшення розриву у рівні розвитку основного сегменту й пов'язаних з ним секторів виробничо-збутового ланцюга агробізнесу необхідне вдосконалення регулювання інвестиційної діяльності ТНК на території приймаючих країн, а також впровадження розглянутих у статті заходів державної політики у сфері іноземних інвестицій.

Дискусія. Подальші наукові дослідження передбачають пошук шляхів забезпечення рівномірності розвитку агробізнесу в результаті активізації та зміни спрямованості процесів міжнародного інвестування, що дозволить досягти збалансованого, ефективного функціонування агропромислового комплексу й повною мірою гарантуватиме продовольчу безпеку у світі. Необхідними є обґрунтування напрямів трансформації міжнародної та національної політики у сфері іноземних інвестицій з метою рівномірного їх залучення на всіх стадіях виробничо-збутового ланцюга агробізнесу.

Список використаних джерел

1. Голобородько Т. В. Позитивний досвід Китаю в управлінні інвестиційними процесами в аграрному секторі економіки / Т. В. Голобородько // Бізнесінформ. – 2013. – №4. – С. 77–81.
2. Доклад о мировых инвестициях 2009: Транснациональные корпорации, сельскохозяйственное производство и развитие. Обзор [Електронний ресурс] // Издательство Организации Объединенных Наций. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://unctad.org/ru/docs/wir2009overview_ru.pdf.
3. Дрозд Н. В. Фонди суверенного добробуту як особливі міжнародні інвестори в умовах глобального фінансового спаду / Н. Дрозд // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2013. – №144. – С. 7–10.
4. 5-Year Financial Summary of The Sime Darby Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.simedarby.com/5_years_financial_summary.aspx.
5. ASTI Global Assessment of Agricultural R&D Spending: Developing Countries Accelerate Investment [Електронний ресурс] / N.Beintema, G. Stads, K. Fuglie, P. Heisey // International Food Policy Research Institute, Washington, DC; Agricultural Science and Technology Indicators, Rome, Italy; Global Forum on Agricultural Research, Rome, Italy. – Режим доступу до ресурсу: http://www.asti.cgiar.org/pdf/ASTI_global_assessment.pdf.
6. Financial times Global 500 companies ranked by sector [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/a352a706-16a0-11e5-b07f-00144feabdc0.html#axzz3jBYd0FL>.

7. Financial times Global 500 market value by sector [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ft.com/intl/cms/s/2/a352a706-16a0-11e5-b07f-00144feabdc0.html#axzz3jBYd0FL>.

8. Food and Agriculture Organization of the United Nations. Statistics Division [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://faostat3.fao.org/browse//IC/E>.

9. International Finance Corporation Annual Report 2014: Big Challenges. Big Solutions [Електронний ресурс] // World Bank Group. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/Oed7a004572ddb38bb6bb9916182e35/AR2014_Report.pdf?MOD=AJPERES.

10. International Trade Centre. Investment Map – International Trade Statistics. Inward FDI by sector. Agriculture and hunting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investmentmap.org/competitorCountry.aspx?selCtry=&selInds=A1&selOpt=&selYear=>.

11. International Trade Centre. Investment Map – International Trade Statistics. Outward FDI by sector. Agriculture and hunting [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investmentmap.org/potentialInvestor.aspx?selCtry=&selInds=A1&selOpt=&selYear=>.

12. International Trade Centre. Investment Map – International Trade Statistics. Inward FDI by sector. Food, beverages and tobacco [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investmentmap.org/competitorCountry.aspx?selCtry=&selInds=A1&selOpt=&selYear=>.

13. International Trade Centre. Investment Map – International Trade Statistics. Outward FDI by sector. Food, beverages and tobacco [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investmentmap.org/potentialInvestor.aspx?selCtry=&selInds=A1&selOpt=&selYear=>.

14. The FDI Report 2015. Global greenfield investment trends [Електронний ресурс] // The Financial Times Ltd. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://forms.fdiintelligence.com/report2015/>.

15. The State of Food and Agriculture: Investing in Agriculture for a Better Future [Електронний ресурс] // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.fao.org/docrep/017/i3028e/i3028e.pdf>.

16. Trends and Impacts of Foreign Investment in Developing Country Agriculture. Evidence from case studies [Електронний ресурс] // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – Режим доступу до ресурсу: http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/INTERNATIONAL-TRADE/FDIs/Trends_publication_12_November_2012.pdf.

17. UNCTADstat, Gross domestic product: GDP by type of expenditure, VA by kind of economic activity, total and shares, annual, 1970-2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=95>.

18. World Bank Data, Indicators, Agriculture & Rural Development [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://data.worldbank.org/indicator/NV.AGR.TOTL.ZS>.

19. World Investment Report 2009: Transnational Corporations, Agricultural Production and Development [Електронний ресурс] // United Nations Publication. – 2009. – Режим доступу до ресурсу: http://unctad.org/en/Docs/wir2009_en.pdf.

20. World Investment Report 2014, Annex Table No 26 Estimated world inward FDI flows, by sector and industry, 1990-1992 and 2010-2012 [Електронний ресурс] // United Nations Publications. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx.H>.

21. World Investment Report 2014, Annex Table No 27 Estimated world outward FDI flows, by sector and industry, 1990-1992 and 2010-2012 [Електронний ресурс] // United Nations Publication. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx.H>.

22. World Investment Report 2014. Investing in the SDGs: An Action Plan [Електронний ресурс] // United Nations Publication. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf.

23. World Investment Report 2015. Reforming International Investment Governance [Електронний ресурс] // United Nations Publication. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: http://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2015_en.pdf.

24. Дилук Г., Піменова О. Зарубіжний та вітчизняний досвід державної підтримки сільськогосподарських виробників. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка. Випуск №5 (170), 2015 р. – с.6-10. DOI: dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2015/170-5/1

Надійшла до редколегії 05.08.15

Т. Нагачевская, канд. экон. наук, доц.,

Н. Пластовец, экономист

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ОСОБЕННОСТИ ИНОСТРАННОГО ИНВЕСТИРОВАНИЯ НА РАЗНЫХ СТАДИЯХ ГЛОБАЛЬНОЙ ПРОИЗВОДСТВЕННО-СБЫТОВОЙ ЦЕПИ АГРОБИЗНЕСА

В статье обосновано несоответствие состояния процессов привлечения прямых иностранных инвестиций в аграрном секторе существующим потребностям отрасли. Раскрыта характеристика глобальной производственно-сбытовой цепи агробизнеса в контексте инвестиционных процессов. Установлено, что развивающиеся страны и страны с переходной экономикой играют значимую роль в перемещении иностранного капитала в секторе сельскохозяйственного производства, а развитые страны доминируют в сопутствующих отраслях. Выявлены мировые тенденции процессов прямого иностранного инвестирования секторов АПК. Определены факторы активизации процессов иностранного инвестирования в сельскохозяйственном производстве на современном этапе. Обоснованы направления разработки и внедрения мер государственной инвестиционной политики, направленной на повышение эффективности аграрного сектора с помощью использования иностранного капитала.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, транснациональные корпорации, производственно-сбытовая цепь, аграрный сектор, продовольственная проблема, инвестиционная политика.

T. Nagachevska, PhD in Economics, Associate Professor,
N. Plastovets, economist
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

FEATURES OF FOREIGN INVESTMENT AT VARIOUS STAGES OF THE AGRIBUSINESS GLOBAL VALUE CHAIN

The article justifies the conclusion that modern foreign investment trends in agriculture do not provide for the fundamental needs of the sector. The essence of the agribusiness global value chain and its stages is defined in the piece of research. The study demonstrates greater involvement of countries with developing and transition economies in international capital flows in the main segment of the agro-industrial complex – the agricultural production (farming) stage, likewise clear dominance of developed countries in foreign investment processes in international downstream and upstream segments. Investment trends in various sectors of the agribusiness global value chain are detected in the study. The article reveals factors that are increasingly driving foreign investment in agricultural production today. Approaches to designing and implementing government investment policy that is aimed at maximizing efficiency of the agrarian sector by means of foreign capital inflows are outlined in the study.

Keywords: foreign direct investment, transnational corporations, value chain, agrarian sector, food security problem, investment policy.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics; 2015, 8 (173): 59-65

УДК 339.9.012.23

JEL: F230, D210, L160, O310

DOI: dx.doi.org/ 10.17721/1728-2667.2015/173-8/9

М. Устименко, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

МІЖНАРОДНІ КЛАСТЕРИ У ПІДВИЩЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РІВНЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті розкриваються механізми поширення технологій і знань в умовах міжнародного бізнес-середовища, визначаються можливі напрямки підвищення інноваційного рівня підприємств процесі встановлення кластерних зв'язків, аналізуються проблеми інноваційної діяльності підприємств України і можливості підвищення технологічного рівня підприємств з позиції розвитку кластерної взаємодії.

Ключові слова: кластер, міжнародний інноваційний кластер, міжнародне науково-технічне співробітництво, дифузія знань і технологій.

ВСТУП

Важливу роль у зростанні і розвитку економіки країни, здійснення її структурних перетворень, пошуку шляхів переходу на інноваційний шлях господарювання відіграють технології і знання. Низький технологічний рівень країн з перехідною економікою, в тому числі України, не дозволяє зайняти суб'єктам підприємництва з цих країн гідне місце в міжнародному поділі праці, призводить до зниження конкурентоспроможності підприємств і їх продукції, поступово витісняючи їх з міжнародних ланцюгів постачань.

В умовах посилення міжнародної конкуренції, скорочення циклів розробки та прискореного виведення продуктів на ринок, проблема наздогнати утворений технологічний відрив і сформуванню систему розробки і впровадження інновацій для утримання конкурентних позицій в умовах міжнародного-середовища для країн з перехідною економікою поглиблюється, ще більше відштовхуючи дані країни на відстаючі позиції.

Інноваційний процес вже не може бути ефективно реалізований поодинокими підприємствами, підходи, що базуються на концепції закритих інновацій і передбачають здійснення досліджень силами внутрішніх відділів НДДКР корпорацій більше не відповідають зростаючим ринковим вимогам, що потребує перегляду механізмів підвищення інноваційної діяльності підприємств у країнах з перехідною економікою і пошуку нових форм взаємодії між учасниками з різних країн світу задля посилення їх конкурентоспроможності і підвищення стійкості у глобальному просторі.

Формування і розвиток міжнародного співробітництва між учасниками кластерних структур в рамках окремих регіонів та галузей різних країн можна розглядати як одну з таких форм взаємодії підприємств, що стає актуальним виявлення ролі кластерів як інструменту підвищення інноваційної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності і національної економіки в цілому.

ОГЛЯД ЛІТЕРАТУРИ

Проблемам дослідженням синергетичних ефектів від територіальної взаємодії споріднених та взаємопов'язаних промислових підприємств було присвячено праці А.Маршалла, який розкрив суть як географічне скупчення підприємств завдяки територіальній близькості може надавати додаткові переваги, пов'язані із спеціалізацією і підвищенням рівня нагромадження спеціалізованих активів в таких утвореннях [1]. Його праці були розвинені Й.Шумпетером, який акцентував увагу на "креативних силах руйнування", що призводили до введення нових благ або формування нової якості старих, введення нових способів виробництва, відкриття нових ринків, завоювання нових джерел постачання, які були характерні для таких індустріальних округів завдяки концентрації промисловості, капіталу, знань і специфічних навичок у таких утвореннях. Подальшого розвитку теорії регіонального росту і просторової організації економіки отримали в працях Ф.Перу, який розкрив поняття "полюсів росту" та Е.Дахмена, який запропонував концепцію "блоків розвитку", описуючи взаємозалежність між здатністю одного сектору розвиватись, забезпечуючи при цьому прогрес та зростання в іншому.

Визначення факторів успішності формування таких утворень і підвищення їх конкурентоспроможності розкриваються у працях М.Портера, який здійснив аналіз конкурентної переваги націй і визначив основні компоненти отримання такої переваги, важливу роль відводячи інноваційним параметрам в процесі взаємодії елементів: попит, фактори виробництва, підтримуючі галузі та стратегії фірм у галузі і конкуренція між ними.

На особливу увагу заслуговують праці Г. Ліндвіста, О.Зюлвела, які визначили основні проблеми на шляху до формування кластерів і налагодження ефективної взаємодії між його учасниками для можливості формування повноцінної кластерної мережі і запропонували трирівневу модель формування кластеру, що включає в себе